

Orožje (**kakkum**) je bilo različno (str. 25—31). Vojaki so bili oboroženi s kopjem ali sulico, z lokom, pračo, sekuro, bodalom. Varoval jih je ščit (**sin-natum**) in čelada (**gurpišum SAG**). Ne vemo, če so nosili oklepe. Za prevoz opreme so služili težki vozovi s štiri kolesi in z dvema kolesoma. Hitri dvokolesni voz pa je verjetno služil za boj. Poleg vozov so za prevoz služile tudi ladje.

Poleg orožja in transportnih sredstev so bile važen del opreme oblegovalne naprave (str. 33—34), kajti sovražnik se je pred močnejšo vojsko zatekel v utrjena mesta. Obzidja in vrata je rušil oven (**vāšibum**), za juriše so služili oblegovalni stolpi (**GIS dimtum**) obzidja pa so spodkopavali z jarki (**pišum**). Poleg tega so včasih do višine obzidja nasuli nasip. Mesto Mari je slovelo kot izdelovalec oblegovalnih naprav. Šamši-Abad jih je mnogokrat zahteval za opremo svoje vojske. Sposoben vojskovodja je z njimi lahko v 7 do 8 dneh zavezal utrjeno mesto.

Preden je vojska odšla na pohod, so skušali z vedeževanjem (str. 36—37) zvedeti za voljo bogov in iz tega so sklepali na uspeh ali neuspeh vojne. **Bārū-vedež** je iz živalskih jeter prerokoval vojaške in politične uspehe, vladar je povprašal svoje božanstvo-zaščitnika za mnenje in daroval bogovom. Na dan odhoda so oficirje mazilili, vojakom razdelili darila in jim prisegli, da bodo spoštovali njihov delež pri plenu. Poleg vedeževanja so si vojskovodje pomagali tudi na druge načine. Velik pomen je imelo vohunjenje (str. 37—42). V sovražne dežele so pošiljali vohune, ki so prinašali razne vojaško važne podatke. Poleg njih so pošiljali tudi propagandiste, ki naj bi demoralizirali vojsko, prebivalstvo, širili lažne novice in skušali vzbujati čim večjo zmedo v sovražnikovi deželi. Propagandisti so posebno radi netili upore v vojski. Zarote proti vladarju posamezne dežele so bile priljubljeno sredstvo podtalnega boja.

Kakor kažejo poročila, je bila taktika (str. 43—45) precej razvita. Šamši-Abad piše sinu: »Izmišljaš si zvijače in hočeš potolči sovražnika. Toda tudi sovražnik si jih izmišlja, da bi potolkel tebe. Kot dva rokoborca sta, ki skušata s triki premagati drug drugega.« Priljubljeno presenečenje, ki so ga pripravljali sovražniku, so bile zasede. Uporabljali so tudi taktiko navideznega bega in gverilske vojne.

Kot v vsaki vojski so bili tudi v marijski dezertarji (str. 45—47). Točnega izraza za dezerterja ne vemo. Znanih je več izrazov. Posebno radi so pobegnili nomadi. Za pleme Benjaminov pravijo, da so ob vsaki priliki množično odhajali.

Premaganemu sovražniku se je navadno hudo godilo (str. 47—49). Mesta so zmagovalci porušili in požgali, dragocenosti oplenili, uničili zaloge hrane. Ujetnike (**wasitum**) so si razdelili kralj, poveljniki in včasih je tudi kak vojak dobil ujetnika kot sužnja. Kasneje so sorodniki ujetnika lahko odkupili. Neki Benjaminiti je bil na primer odkupljen za osem siklov srebra. Zmagovalci so s premaganci sklenili pogodbo in premaganci so morali, kot zagotovilo za spoštovanje pogodbe, dati talce (**litum**). Zmaga, ali pa zima, je vojni pohod zaključila (str. 49). Čete so razpustili in vojaki so se vrnili domov.

V zajetnem indeksu (str. 51—93) so razvrščeni vsi uporabljeni izrazi, ter vsa citirana mesta iz publikacij tekstov in iz važnejših razprav. Knjigo zaključuje obsežna bibliografija v opombah citiranih del. V uvodu avtor napoveduje nove študije o Mariju. S tako temeljitimi študijami bomo ustroj te zanimive države ob Evfratu, in tudi drugih držav tistega časa, poznali mnogo bolje.

Marko Urbanija

Jovanka Kalić-Mijušković, Beograd u srednjem veku. SKZ, Beograd 1967, str. 503.

Le malo je mest pri nas, ki bi jim zgodovinarji posvetili izčrpno znanstveno monografijo. Tudi o zgodovinskem razvoju Beograda so obstajali le kratki pregledi popularnega značaja, turistični informatorji brez znanstvenih

pretenzij. Znanstveno so bila obdelana le nekatera ožja vprašanja iz preteklosti Beograda.

Pomen in vloga Beograda v zgodovini je silil znanstvene kroge, da so začeli proučevati in zbirati vire za zgodovino Beograda in končno prešli tudi na znanstveno obdelavo njegove preteklosti. Pomembna vloga v teh strem-ljenjih pripada Istorijском arhivu grada Beograda. V okviru izdaj tega arhiva je izšlo že več zbirk virov o Beogradu. Naj omenim dve knjigi virov za srednji vek, ki jih je pripravil Mihajlo Dinić: *Gradja, za istoriju Beograda u srednjem veku*, I. deo. Beograd 1951 (madžarski pisci o Beogradu); II. deo, Beograd 1958 (dubrovniško arhivsko gradivo). Po zaslugi Jovanke Kalić-Mijušković pa imamo sedaj pred seboj prvo znanstveno delo o preteklosti Beograda. Avtorica je na osnovi vsestranske analize ohranjenih virov v celoti obdelala zgodovino srednjeveškega Beograda od naselitve Slovanov (tj. od VII. stol.) do leta 1521, ko pade Beograd pod turško oblast. Njeno delo ima v mnogočem pionirski značaj.

Težko bi pri nas našli mesto, kjer bi se tako dolgo križali politični, ekonomske, verski in kulturni vplivi ter različni interesi, kot je Beograd. Beograd se je razvijal na meji dveh velikih področij, Balkanskega polotoka in Panonske nižine. On pripada sicer k balkanski zgodovini, vendar je bil vedno ozko povezan z dogodki v srednji Evropi. Zaradi tega njegova zgodovina v srednjem veku ne obsega samo zgodovine samega mesta ampak posega v veliki meri tudi v zgodovino odnosov med narodi in državami, ki so na tem prostoru prišli v stik. Zato je vrednost dela J. K.-M. toliko večja, ker jemlje preteklost Beograda s širšega aspekta. Prav zaradi tega je morala avtorica pritegniti zelo širok izbor virov in literature. Pritegnila je domače vire, razne rodoslove, zapise in napise, rudarske zakone ipd. Pomembno mesto zavzemajo objavljeni pa tudi neobjavljeni viri dubrovniškega arhiva. Od tujih virov pa uporablja predvsem turške in madžarske vire, dela bizantinskih piscev, opise raznih potopiscev in očitvece pri obleganjih Beograda. Upoštevani so tudi dokumenti papeške kurije. Poleg pisanih virov je pritegnila še rezultate arheoloških raziskav srednjeveškega Beograda.

Delo J. K.-M. o srednjeveškem Beogradu je pravzaprav nadaljevanje dveh študij, ki sta bili posvečeni antičnemu (M. Mirković, *Rimski Singidunum u svetlosti epigrafskih izvora*, Zbornik filozofskog fakulteta u Beogradu, sv. VI/1, Beograd 1960, str. 325—353) in bizantiskemu (F. Barišić, *Vizantijski Singidunum*, Zbornik radova Vizantološkog instituta, knj. 3, Beograd 1955, str. 1—13) obdobju starega Singidunuma. Zato je v knjigi J. K.-M. obdobje pred-slovanske zgodovine Beograda obdelano zelo na kratko. Le na podlagi takšne časovno omejene obdelave posameznih obdobij zgodovine Beograda bomo prišli do celotne zgodovinske obdelave našega glavnega mesta.

Obseg posameznih poglavij v knjigi J. K.-M. je odvisen od ohranjenosti zgodovinskega gradiva. Zato ni čudno, da so starejša obdobja obdelana zelo na kratko. Za celotno VII. stol. obstaja npr. le en sam in še to nepomemben podatek pri Konstantinu Porfirogenetu. Za VIII. stol. ni nobenega podatka, za IX. stol. sta samo dva. Na drugi strani pa se je za XV. stol. ohranilo izredno veliko materiala, tako da je lahko avtorica sledila dogodkom skoraj iz dneva v dan.

Delo samo je razdeljeno na 8 poglavij, ki se vsebinsko ujemajo z obdobji vladavine tistih dežel v čigar okviru se je takrat nahajal Beograd. Karakter virov je silil avtorico, da je dala prednost političnemu razvoju. Le 8. poglavje je v celoti posvečeno notranjemu življenju mesta.

Prva štiri poglavja obsegajo obdobje do začetka XV. stol. (str. 15—81). Posebno velja za prvi dve poglavji (»Beograd od VII v. do 1018 g.« in »Istorija Beograda do dolaska pod srpsku vlast«), da poda avtorica le oris, splošnih okvirov razvoja širšega mestnega področja. Ugotavlja, da je na osnovah starega razrušenega Singidunuma zraslo novo naselje čigar slovansko ime Beograd se prvič pojavlja l. 878. Sledilo je kratko obdobje bolgarske oblasti,

nato pa postane Beograd zelo pomembna bizantiska utrdba na Donavi. V bojih z Bolgari in Srbi v XII. stol. so bili Bizantinci postopoma izrinjeni z meje na Donavi, zato se Beograd od XIII. stol. dalje tesneje povezuje z Ogrsko. Zelo pomembne spremembe nastanejo v času srbskega kralja Dragutina, ko se Beograd prvič znajde v okvirih srbske države (o tem je govora v III. poglavju). Obdobje od 1319 do 1404, ko je Beograd ponovno pod Ogrsko oblastjo (IV. poglavje) je obdelano z vidika srbsko ogrskih spopadov in bojev, ki so zavrli razvoj Beograda.

Iz majhne ogrske obmejne vojaške utrdbе preraste Beograd v pomembno mestno središče v času, ko se nahaja pod srbsko oblastjo (od 1403 do 1427). Despot Štefan Lazarević napravi iz Beograda prestolnico svoje države. Poleg obsežnih obrambnih del, sistematično razvija tudi mestno naselje. Z izdajanjem posebnih privilegijev skuša napraviti iz Beograda nov trgovski center. Avtorica obdela v obsežnem in po mojem mnenju najpomembnejšem poglavju (V. pogl. »Centar srpske države«, str. 82—107) poleg omenjenih vprašanj, še ostala vprašanja, ki zadevajo notranje življenje Beograda (npr. mestna uprava, cerkveno in kulturno življenje, gradnja mesta). Obsežne raziskave tega pomembnega obdobja v zgodovini Beograda, prikazujejo važno vlogo, ki jo je Beograd igral v življenju Despotovine.

Vračanje Beograda pod ogrsko upravo leta 1427 je pomenila za njegov razvoj velik preobrat (VI. pogl. »Beograd pod ugarskom vlašću«, str. 105 do 238). Politično povezovanje z Ogrsko pomeni tudi ekonomsko povezanost s to deželo. Zaradi pritiska Turkov postane Beograd ponovno prvorazredno strateško oporišče. Avtorica ugotavlja, da je v času, ko je rasla vloga Beograda kot vojaškega oporišča, padel njegov ekonomski pomen. Zaradi obilice virov je lahko avtorica obdelala nekatera vprašanja zelo podrobno. Že o obleganju Beograda l. 1440 prinaša precej detajlov. Zelo vidno mesto pa je zavzelo v knjigi znamenito obleganje Beograda leta 1456. Od tega časa dalje postane Beograd branik krščanskega sveta pred napadi Turkov. Avtorica obdela tudi politično situacijo na Ogrskem neposredno pred obleganjem in ugotavlja, da so bile razmere na Ogrskem zelo neurejene, kar se je kazalo tudi pri obrambi Beograda. Posebej jo zanima obdobje po Hunjadijevi smrti, ko pride do dokončnega obračuna med Hunjadijevci in Celjskimi grofi.

Padec Beograda pod turško oblast obdela zelo podrobno v VII. poglavju (str. 239 do 268). Neposredno pred obleganjem leta 1521 daje Beograd vtis zapuščenega mesta.

Zadnje poglavje (VIII. str. 269 do 318) je namenjeno izključno vprašanjem notranjega življenja Beograda v obdobju od 1427 do 1521. Najprej govori o organizaciji uprave v prvi polovici XV. stol., ko je bil Beograd pod upravo matčvanskega bana, pozneje v času vlade Matije Korvina pa postane Beograd sedež banovine. Zelo obsežno razpravlja o mestnem gospodarstvu, kjer se še posebej zaustavlja pri trgovini. Ker pritegne predvsem dubrovniške vire je razumljivo, da razpravlja največ o vlogi dubrovniških trgovcev. Ugotavlja pa, da so tudi domači trgovci posegli v trgovino Beograda. Podrobno razpravlja še o cerkvenih razmerah. Avtorica se je dotaknila zelo pomembnega vprašanja in to vprašanja o strukturi prebivalstva. Opozarja, da je v Beogradu živelo številno srbsko prebivalstvo in da ne moremo več postavljati vprašanja o njegovi kontinuiteti. Ugotavlja pa, da so bili Srbi v času madžarske uprave zapostavljeni in odrinjeni. Zanima jo tudi pridobivanje statusa meščana v Beogradu in s tem v zvezi sodelovanje Srbov v mestni upravi.

Na koncu knjige najdemo skrben popis virov in literature, register imen in opombe k posameznim poglavjem. Dodan je povzetek v francoskem jeziku.

Knjigo poživljajo bogate ilustracije in stare gravure. Kljub strogo znanstvenemu značaju knjige bo avtorica z živahnim in zanimivim načinom pisanja, pritegnila širok krog bralcev.

V času, ko je izšla knjiga J. K.-M., se je vršil v Beogradu od 20. do 24. maja 1967. simpozij ob stoletnici osvoboditve srbskih mest izpod Turške

oblasti. Simpozij, ki ga je organizirala SANU, naj bi dal pobudo za znanstveno raziskavo srbskih mest. Mnogo se je govorilo o celotni znanstveni obdelavi zgodovine Beograda. Referati s simpozija, kjer najdemo mnogo novih pogledov in kjer so referenti odprli nove probleme v zvezi z zgodovinskim razvojem Beograda, Niša, Šabca in Smedereva so izšli leta 1970 v posebni publikaciji SANU »Oslobodjenje gradova u Srbiji od Turaka 1862—1867. god.« Zbornik radova prikazanih na naučnom skupu SANU održanom od 22. do 24. maja 1967 god. u Beogradu povodom proslave 100-godišnjice oslobodjenja gradova. Beograd 1970, str. 703). Jovanka Kalić-Mijušković je imela na simpoziju zelo zanimiv referat o srednjeveški trgovini Beograda (J. K., Beograd u medjunarodnoj trgovini srednjeg veka, str. 47—60) ter s tem dopolnila sliko, ki jo podaja v svoji knjigi.

Ignacij Voje

Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Svezak I, listine godina 743—1100, JAZU Zagreb 1967.

Zaradi pomanjkanja pripovednih virov imajo za hrvatsko zgodnjersrednjeveško obdobje večji pomen dokumentarni viri. Zato so hrvatski zgodovinarji posvečali listinam izredno pozornost in tako je nastalo več izdaj listin iz časov hrvatske samostojnosti. Vse listine iz tega obdobja je prvi zbral in uredil Ivan Kukuljević v zbirki z naslovom »Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae«, Zagreb 1874. V tej izdaji pa kar mrgoli napak: netočna transkripcija, nepravilno datiranje ipd. Ta izdaja je bila že od vsega začetka neuporabna, zato je JAZU kmalu poskrbela za novo izdajo in je poverila redakcijo Franu Račkemu. Vire za starejšo hrvatsko zgodovino je izdal v knjigi z naslovom »Documenta historiae Croatiae periodum antiquum illustrantia« v zbirki Monumenta spec. hist. Slavorum meridionalium kot VII. knj. Zagreb 1877. Tu so zbrani i dokumentarni i pripovedni viri do leta 1102. Čeprav je ta zbirka v mnogih pogledih danes zastarela, še vedno predstavlja kažipot za nadalnje znanstveno delo.

Napisov na kamnu, ki so enako pomembni za poznavanje političnega in umetnostnega razvoja Hrvatske v času narodnih vladarjev, Rački ni uvrstil v svojo zbirko. To praznino je izpolnil šele Ferdo Šišić v zelo pregledni izdaji listin za hrvatsko zgodovino srednjega veka. To je znani »Priručnik izvora hrvatske istorije« I dio, Zagreb 1914.

Ko je Tadije Smičiklas leta 1904 začel izdajati »Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije«, je bil mnenja, da je izdaja Račkega »Documenta« dovolj popolna in da listin do leta 1101 ni treba še enkrat izdajati, zato je začel svoj kodeks z II. zvezkom (tj. od l. 1101 dalje).

Pozneje so odkrili še nekatere nove dokumente za to obdobje. Zato je že Rački objavil v Starinah JAZU br. XII nekatere na novo odkrite listine. Ker so do danes odkrili še nekatere nove dokumente in ker Rački ni upošteval najstarejših dubrovniških listin, pokazala pa se je potreba po ponovnem redigiranju vseh objavljenih tekstov, izpopolnitvi kritičnih pripomb in diplomatični analizi, se je JAZU odločila, da poveri strokovnjakom ponoven pregled in izdajo dokumentov. Na podlagi ponovne proučitve diplomatičnega materiala do konca XI. stol. je izšel prvi zvezek novega Diplomatičnega zbornika. Na ta način naj bi bila izpolnjena praznina Smičiklasove zbirke. S to utemeljitvijo je naslov zbirke upravičen, čeprav je naslov z današnjega stališča problematičen. Kot urednik prvega zvezka Diplomatičnega zbornika je naveden Marko Kostrenčić, listine pa sta zbrala in uredila Jakov Stipišić in Miljen Šamšalović.

Pri pregledovanju edicije dobimo vtis, da sta se Stipišić in Šamšalović trudila, da bi bila nova izdaja hrvatskih listin urejena po sodobnih principih. Vsekakor je treba poudariti, da sta se urednika odločila za pravilno metodo, ker sta objavila takšen tekst listine, ki sta ga našla v predlogi, iz katere sta